

Adomány, alapítvány, zárandoklat

Fedele Tamás: *Devóció és reprezentáció: főúri vallásosság a késő középkorban*. Pécs, Pécsi Történettudományért Kulturális Egyesület, 2021. 258 oldal (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 12.)

A középkori ember életét alapjaiban határozta meg a katolikus egyház, a vallásosság különböző aspektusai formálták a mindennapokat. Ennek ellenére a témát nehéz megragadni a forrásokban, személyes jellege miatt leginkább csak közvetett információk állnak rendelkezésünkre. A kutatók helyzetét tovább nehezíti az is, hogy az egyházi előírások alóli felmentésekkel, egyházi büntetések kiszabásával vagy feloldásával, illetve a vallásgyakorlás, a spirituális élet egyéb szempontjainhoz kapcsolódó ügyekkel foglalkozó Apostoli Penitenciária kérvénykönyvei csak a 15. század elejétől kezdődően maradtak fenn, így az ilyen jellegű ügyek kutatása csak ettől a korszaktól történhet szisztematikusan.

Fedele Tamás, aki eddig is számos monográfia, tanulmány, konferenciakötet, szócikk és forráskiadás szerzője, társszerzője vagy szerkesztője volt, legújabb önálló kötetében e komplex kérdéskör, a késő középkori vallásosság vizsgálatára vállalkozott. A szerző sokévi kutatás után döntött úgy, hogy a főúri réteg tagjainak vallásos életét különböző szempontokból tárgyaló tanulmányait továbbfejleszti egy önálló köteté.

Az olvasó eligazodását elősegítendő Fedeles monográfiája a szakirodalom bemutatásával kezdődik. A mentalitástörténet – és ezen belül a vallásos élet – kutatása a nyugat-európai történetírásban évtizedes hagyományokkal rendelkezik, amelynek téma-orientált szemlézése már önmagában véve is komoly feladat. A nemzetközi historiográfia áttekintése a német nyelvű történeti munkák jelentősége mellett rávilágít arra is, hogy a témát csakis interdiszciplináris megközelítéssel érdemes feldolgozni. A hazai történészek számára azonban a forrásadottságok sok esetben nem tették lehetővé, hogy átfogó vizsgálatot végezzenek, ezért többnyire a vallási élet egy-egy aspektusát központba helyező esettanulmányok láttak napvilágot.

A kötet következő fejezete a forrásbázis felépítését és a vizsgálat módszertanát ismerteti. A szerző felhívja rá a figyelmet, hogy bár a főúri vallásosság kutatásá-

hoz felhasználható kútfők köre igen széles – a különböző írott dokumentumok (jogbiztosító oklevelek, adománylevelek, végrendeletek, a Szentszékhez benyújtott kérvények stb.) mellett a korszak képi és építészeti emlékei is bevonhatók –, mégis ritkán fordul elő, hogy egy-egy család esetében a téma minden aspektusára szolgáltatassanak adatot. Ezt követően a szerző bemutatja az általa kiépített szempontrendszert, amely alapján az összegyűjtött adatokat rendszerezte. A főúri réteghez tartozók vallásosságukat különböző módokon fejezték ki; a szerző ezeket a megnyilvánulási formákat csoportosította, attól függően, hogy egyházi intézményeknek tett anyagi vagy egyéb juttatásokról (lélekváltság, misealapítványok; kolostorok, templomok, kápolnák alapítása vagy támogatása), a karitás gyakorlatáról, kegyhelyek felkereséséről (zarándoklatok, búcsúk), vagy gyászszertartások megszervezéséről volt szó. Fedeles Tamás emellett különös figyelmet szentelt annak felderítésére, hogy miként fonódott össze az egyházi és a politikai élet, illetve igyekezett utolérni a forrásokban azokat a momentumokat, amelyek a vizsgálatba bevont családok spirituális életébe, a valláshoz fűződő legbensőbb kapcsolatába (magánáhítat) engednek bepillantást.

A monográfia fő része a fentebb említett szempontrendszer alapján először általánosságban tárgyalja a forrásokból kinyert adatokat. A misealapítványok esetében szembeötlő az örökös misék dominanciája, ezek közül is elsősorban a naponta celebrált miséket részesítette előnyben a korabeli arisztokrácia. A legtöbb ilyen misealapítványt a főúri réteg tagjai a saját kegyuraságuk alatt álló templomokban, kápolnáknak tették, amelyek gyakran az adott családok temetkezőhelyeül is szolgáltak. Fontos megállapítása ezenkívül a kötetnek, hogy a 15. századtól látványosan nőtt a hívekkel aktívabb kapcsolatot ápoló szerzetesrendek népszerűsége, amely a pálosok és az obszerváns ferencesek támogatottságának jelentős növekedéséhez vezetett. A teljes forrásbázis átfogó elemzése után a szerző a részletesebb leírás középpontjába az Újlaki és a Scolari családokat helyezi. Az Újlakiakkal kapcsolatban érdemes a kötet alapján kiemelni, hogy alapítótevékenységük nem csupán a kolostorokra és a kápolnákra, hanem az ispotályokra is kiterjedt. Különleges módon a család két tagja is (Kont Miklós, 1350; Újlaki Miklós, 1475) elzarándokolt Rómába, Kapisztránói János újlaki sírját pedig igyekeztek minél látogatottabb kegyhellyé tenni. A firenzei származású Scolari családdal kapcsolatban a szerző hangsúlyozza, hogy kegyes tevékenységükből a magyarországi egyházi intézmények mellett a szülőföldjükön található is részesültek. Ozorai Pipo ezen kívül jelentős befolyással tudott lenni Luxemburgi Zsigmond egyházpolitikájára, és ennek eredményeként fivérei magas egyházi tisztségekhez jutottak.

A kötet utolsó két szerkezeti egysége a zarándoklatokra fókuszál. Először Újlaki Miklós az 1475-ös Szentévbén, Rómában tett látogatásának részleteit ismerhetjük meg, az utolsó fejezetben pedig a szerző európai kitekintésben tárgyalja a

vallási céllal tett utazások különböző szempontjait (motiváció, tájékozódás, emlékezet), fogalmazhatunk úgy, hogy külföldi párhuzamokkal pótolja a hiányzó magyar adatokat.

A *Devóció és reprezentáció* egyik erőssége az adatok vizuális ábrázolásában rejlik: a szövegközi és a mellékletekben található összefoglaló táblázatok, diagrammok és térképek azok számára is követhetővé teszik a monográfia struktúráját, akik a források hiányosabb ismerete miatt elvesznének az információk sűrűjében. Összességében elmondhatjuk, hogy Fedeles Tamás alapos elemzés alá vetette a témát, a kötet az olvasóban azt az érzést kelti, hogy a szerző minden olyan releváns kérdést feltett és megválaszolt, amelyekre a válasz a forrásokban megtalálható. A kötet elolvasása után bátran kijelenthetjük, hogy a kapcsolódó nemzetközi szakirodalom beható tanulmányozása után igenis érdemes mentalitástörténeti szempontból is vállatára fogni a rendelkezésünkre álló magyar vonatkozású forrásanyagokat.

Maléth Ágnes